

פתרון הבחינה בתנ"ך יחידה שלישית - מועד קיץ 2008

שאלונים: 001104, 203

מוגש על-ידי: דנית בר-אור סבג, אלי לוי, חוה צדוק וגליה סמו

מורים לתנ"ך ברשת בתי הספר של יואל גבע

פרק ראשון – מנהיגות ומנהיגים במקרא

על הנבחן לענות על שתי שאלות: אחת מתוך השאלות 1-2, ואחת מתוך השאלות 3-4

שאלה מספר 1

א. שלושת התפקידים העיקריים של המלך הם:

- להילחם את מלחמות העם.
 - לחוקק חוקים.
 - לשפוט במקרים של "צורך השעה" (במקרים מיוחדים).
- לדעת אברבנל, עם ישראל אינו זקוק למלך, משום שאלוהים ממלא את כל התפקידים האלה:
- ה' הוא שנלחם את מלחמות ישראל.
 - ה' הוא המחוקק, החוק הוא קבוע ובלתי משתנה, והמלך לא רשאי להתערב בו.
 - שופט העל במקרים המיוחדים, הוא אלוהים.

ב. לדעת אברבנאל, שלטון המלכים הוא שלטון שהוביל את העם לאבדון בשל חטאיהם, לעומת השופטים, שלא חטאו ולא החטיאו את העם.

שאלה מספר 2

במזרח הקדום המלך הוא חצי אל, המולך מתוקף זכויות טבעיות. שלטונו הוא בלתי מוגבל ולא ניתן להציב לו תנאים.

לעומת זאת, המלך בישראל הוא "ראשון בין שווים", כלומר הוא שווה לעם בפני החוק, ולכן אסור לו לפגוע בעם.

בדברים י"ז, 20, נאמר: "בלבתי רום לבבו מאחיו" – כלומר, למלך אסור להתנשא על העם, וגם הכינוי לעם "אחיו", מלמד שהמלך שווה לעם.

בירמיהו כ"ב 13, מוכיח הנביא את מלך יהודה על חטאיו המוסריים כלפי העם: "ברעהו יעבוד חינם". מכאן, שלמלך אסור לעשוק את עמו, והכינוי "רעהו" מלמד שהמלך והעם שווים.

שאלה מספר 3

- א. **יחס העם** כלפי בית דוד : אמציה, מלך מבית דוד נרצח, בכל זאת העם נאמן לבית דוד וממליך במקומו את בנו, עזריה : "ויקשרו עליו קשר... וימתהו... ויקחו כל העם את עזריה.. וימליכו אותו תחת אביו אמציהו" (פס' 19-20).
- יחס הנביאים** כלפי בית דוד : ישעיהו מנבא כי ארם וישראל לא יוכלו להפיל את המלך מבית דוד ולתפוס את ממלכתו. מכאן שגם הנביאים נאמנים לבית דוד : "נעלה ליהודה ונקיצנה ונבקענה אלינו.. כה אמר אדני ה' לא תקום ולא תהיה" (פס' 6-7)
- ב. ישמעאל בן נתניה רוצח את גדליה בן אחיקם, משום שגדליה, השולט על יהודה, אינו מזרע דוד, בעוד שישמעאל שייך לבית המלוכה. במעשה זה הוא משקף את הנאמנות כלפי בית דוד בממלכת יהודה.

שאלה מספר 4

- א. המלך בשופטים מדומה לאטד. המלך בישעיהו מדומה, לפי הפירוש, למקום מחסה, למקור הגנה.
- ב. בשופטים, המלך נבחר עקב פניית העם אליו : "ויאמרו כל העצים אל האטד לך אתה מלך עלינו" (פס' 14).
- בישעיהו המלך נבחר, על מנת לשפוט בצדק : " הן לצדק ימלך מלך" (פס' 1).
- ע"פ הכתוב בשופטים, המלך יפגע במונהגיו אם הם לא יחסו בצילו : "באו חסו בצלי ואם אין, תצא אש מן האטד ותאכל את ארזי הלבנון" (פס' 15).
- ע"פ הכתוב בישעיהו ופירושו ע"י ר' אליעזר מבלגאנצי, בעשייתו משפט וצדק, המלך יגן על העם : "והיה איש כמחבא רוח...." (ישעיה ל"ב 2), והפירוש : "על ידי המשפט והצדק.. יהיה המלך והשר לעמו כמחבא רוח קדים וכסתר זרם..."

פרק שני – דוד ומנהיגותו

על הנבחן לענות על שלוש שאלות : על שתיים מהשאלות 5-7, ועל אחת מהשאלות 8-9

שאלה מספר 5 (על הנבחן היה לענות על שניים מהסעיפים בשאלה זו) :

- א. (1) - **הקושי** שמוצא רד"ק בפסוק הוא : כיצד יתכן שנאמר בכתוב ש"ביום ההוא" דוד בורח מפני שאול, הרי בריחתו של דוד משאול היתה הרבה קודם לכן.
- הפיתרון** של רד"ק - הכוונה במילים "ביום ההוא" לבריחת דוד משטח ישראל. ביום זה ברח דוד מישראל ועבר לשטח פלשתים, על מנת ששאול לא ימצא אותו. "ויברח ביום ההוא מפני שאול ויבוא אל אכיש מלך גת".

- (2) - על הנבחן היה לציין שתיים מההוכחות הבאות:
- דוד מגיע לנוב לבדו, לא הספיק לארגן ליווי של מקורביו: "מדוע אתה לבדך ואין איש איתך" (פס' 2) או: "איש אל ידע מאומה... ואת הנערים יודעתי אל מקום פלוני אלמוני" (פס' 3).
 - דוד מגיע ללא אספקת מזון, משמע שלא הספיק להתארגן לפני שנימלט: "ועתה מה יש תחת ידך חמשה לחם תנה בידי או הנמצא" (פס' 4).
 - דוד מגיע ללא כלי נשק, גם לפי עובדה זו ניתן לראות שלא הספיק להתארגן ולהתכונן: "ואין יש פה תחת ידך חנית או חרב כי גם חרבי וגם כלי לא לקחת בידי" (פס' 9).

- ב. (1) על הנבחן לציין שניים מהפרטים הבאים:
- דוד טען שהגיע לנוב במצוות שאול המלך, במשימה סודית: "המלך צוני דבר... איש אל ידע..." (פס' 3).
 - דוד טוען שבשל חשאיית המשימה השאיר את נערו מאחור: "ואת הנערים יודעתי אל מקום..." (פס' 3).
 - דוד טען שהוא ונערו נמנעו מיחסים עם נשים: "כי אם אשה עצרה לנו..." (כדי לקבל את לחם הקודש). משמע, שהיו במשימות המלך ולא חזרו לביתם. (פס' 6).
 - דוד טוען שהגיע ללא כלי נשק מכיוון שנשלח ע"י שאול למשימה דחופה, ולכן לא הספיק להתארגן: "גם חרבי... לא לקחתי... כי היה דבר המלך נחוץ" (פס' 9).
- (2) על פי הכתוב בשמואל א' כ"ב, 16-19 מעשיו של דוד ודבריו, קרי העובדה ששיקר וטען שנשלח בציוי דחוף וסודי של שאול, גרמו לכך, שכוהני נב הואשמו בבגידה בשאול, ונגזר עליהם מוות. שאול תפס את הסיוע של אחימלך לדוד כבגידה בו, וסיוע לאוייב.

- ג. (1) היחס של אכיש לדוד ע"פ שמ"א כ"א: בעקבות מעשיו של דוד והעובדה שהתחזה למשוגע בפני אכיש (הזיל ריר והשתולל), טען אכיש שדוד אדם מעורער בנפשו, והוא לא ראה בו סיכון, בניגוד לאנשיו (של אכיש) שזיהו את דוד כגיבור ישראל.
- היחס של אכיש לדוד ע"פ שמ"א כ"ז: אכיש מעניק לדוד את צקלג על מנת שישב בה עם אנשיו, כלומר נותן לו מקלט מדיני מפני שאול (יחסו לדוד הוא יחס אוהד).
- (2) על הנבחן היה לציין שתי ראיות מדברי אכיש:
- "הבאש הבאיש בעמו בישראל והיה לי לעבד עולם" (כ"ז, 12) - אכיש משוכנע שדוד בגד בעמו, והפך לנאמן לפלישתים.
 - "ידוע תדע כי אתי תצא במחנה אתה ואנשיך (כח, 1) אכיש בוטח בדוד ומזמין אתו לצאת למלחמה נגד ישראל יחד עימו.
 - "לכן שומר לראשי אשימך כל הימים" (כח, 2) אכיש בוטח בדוד ובנאמנותו כלפיו, וממנה אותו לשומר האישי.

שאלה מספר 6 (על הנבחן היה לענות על שניים מהסעיפים בשאלה זו) :

א. (1) לפי שמואל א', ל"א, מת שאול בנפילה על חרבו (התאבד), בעוד לפי שמואל ב' 4-10 הנער העמלקי הרג את שאול.
רלב"ג פותר את הסתירה באומרו ששאול אכן נפל על חרבו (כמתואר בפרק ל"א) אולם הוא רק נפצע מנפילה זו, והנער העמלקי השלים את המלאכה והרג אותו.
(2) הנזר הוא כתר המלכות, אצודה היא צמיד. תכשיטים אלה הם תכשיטי מלכות, והעברתם לדוד מסמלת את העברת השלטון משאול לדוד.

ב. (1) דוד מורה להרוג את הנער העמלקי. תגובה זו מלמדת שדוד אינו שמח במותו של שאול. הוא מוצג כמי שמכבד את שאול, כיוון שנמשח למלוכה על ידי ה', ולכן לא רצה במותו.
(2) בקינת דוד אפשר לראות חיזוק לנאמר בסעיף ב. (1) כיוון שדוד מקונן על מות שאול, ומפאר את גבורתו ואת אישיותו.

ג. (1) פנייה אל הטבע: "הרי בגלבו אל טל ואל מטר עליכם ושדי תרומות" (פס' 21).

פנייה אל בני אדם: (1) "אל תגידו בגת, אל תבשרו בחוצות אשקלון" (פס' 20)

(2) "בנות ישראל אל שאול בכינה" (פס' 24)

(3) "צר לי עליך אחי יהונתן..." (פס' 26)

(על הנבחן היה לציין שתיים מהשלוש שלעיל).

(2) תוכן הפנייה אל הטבע: פנייה להרי הגלבוע ולשדות המצויים במקומות הגבוהים, בהשבעה/קללה/דרישה שלא יירד עליהם עוד גשם.

הנימוק: שאול ויהונתן נפלו במקומות אלה.

תוכן הפנייה לבני האדם: פנייה לאנשי ישראל, בבקשה לא להכריז על מותם של שאול ויהונתן.

הנימוק: כדי לא לשמח את האויבים (מניעת שמחה לאיד).

פנייה לבנות ישראל לבכות ולהתאבל על מות שאול.

הנימוק: שאול הביא שלל רב ממלחמותיו, והנשים ניהנו משלל זה: שמלות, תכשיטים ועוד. עם מותו של שאול, הנשים לא תקבלנה עוד שלל כה רב.

פנייה ליהונתן, הבעת צער על מותו, תיאור האהבה שהיתה בין דוד ליהונתן.

נימוק: דוד פונה ליהונתן כדי להביע צער על מותו או אפילו סירוב לקבל את עובדת מותו.

שאלה מספר 7 (על הנבחן היה לענות על שניים מהסעיפים בשאלה זו) :

א. (1) משמעות המילה "בית" בפסוק 5- בית מקדש. בפסוקים 11 ו-16 משמעותה שושלת.
(2) על פי בר אפרת, לא דוד יבנה לה' בית (בית מקדש), אלא ה' יבנה לדוד בית (שושלת).

- ב. (1) לפי דברי הימים א', כ"ח 4, דוד, מתאר את תהליך בחירתו למלך על ישראל כך:
ה' בחר בשבט יהודה להיות השבט שימלוך על ישראל, בשבט יהודה נבחרה ע"י ה'
משפחתו של דוד, ובתוך המשפחה נבחר דוד להיות למלך על ישראל.
(2) לפי המדרש, ה' בחר בדוד למלך, לאחר שבחן את יחסו לצאן שרעה. דוד הצטיין ברעיית
הצאן ועל כן החליט ה' שדוד ראוי להיות מלך על ישראל. המדרש, משלים את התיאור
בדברי הימים בכך, שבמדרש נזכרת הסיבה לבחירת דוד, מדוע נבחר דווקא הוא. דבר זה
לא נאמר בדברי הימים כ"ח.

- ג. (1) מערכת היחסים בין אלוהים לבין המלך מזרע דוד: ישררו ביניהם יחסי קרבה כמו אב ובן.
אלוהים יעניש אותו כאשר הוא יחטא, אבל לעולם לא ינשל אותו ממלכותו.
(2) במלכים א' י"א 11-13, נאמר שה' מעניש את שלמה על חטאיו אך, בשל הבטחתו לדוד
אינו מנשל אותו כליל ממלכותו, אלא מותיר בידי בית דוד שליטה על חלק מן הממלכה.

שאלה מספר 8

- א. (1) ההנחה עליה ביסס אחיתופל את עצתו לתקוף את דוד באופן מיידי הייתה שדוד
עייף ומדוכא, וכך יוכל אבשלום לגבור על דוד ולהביסו: "ואבוא אליו והוא יגע ורפה
ידים והחרדתי אותו ונס כל העם אשר איתו והכיתי את המלך לבדו".
(2) ההנחה שעליה ביסס חושי את עצתו להמתין עד לארגון צבא גדול ורק אז לתקוף את דוד
הייתה, שדוד איש מלחמה, וכעת הוא כדב שכול שיתקוף בזעם, ולא יהיה זה נכון להלחם
בו מבלי להתארגן כראוי, "את ידעת את אביך... כי גיבורים המה ומרי נפש המה כדב שכול
בשדה ואביך איש מלחמה... " (פס' 8).

- ב. (1) על התלמיד היה לציין **שתי סיבות להעדפה הקשורות לעצת אחיתופל:**
- דווקא הצעתו של אחיתופל, שהוא עצמו ייצא לקרב נגד דוד ויהרוג את המלך, ולא
אבשלום, יכולה הייתה למנוע מאבשלום לקבל אותה.
- עצת אחיתופל לתקוף מיידי את דוד ולא להמתין, יכלה להרתיע את אבשלום כי
נראתה פעולה פזיזה.
על התלמיד היה לציין **שתי סיבות להעדפה הקשורות לעצת חושי:**
- המלצת חושי לאבשלום הייתה לצאת בראש הצבא. המלצה זו החמיאה לאבשלום
ולכן אימץ אותה.
- המלצת חושי על גיוס המוני של צבא מכיוון שדוד לוחם מנוסה שכנעה את אבשלום
שהסכים עם חושי לגבי מיומנותו ותעוזתו של דוד כלוחם.
- עצת חושי שפעה במטאפורות ובהגזמה בתיאור הניצחון (פס' 11-13) ודברים אלו יכלו
לקסום לאבשלום ולגרום לו להעדיף את עצת חושי על פני עצת אחיתופל "היבשה".
(2) הסופר המיקראי מנמק את העדפת אבשלום ודבקו בעצת חושי בגלל ההכוונה
האלוהית: רצון ה' היה לגרום לאבשלום להעדיף את עצת חושי- פס' 14.

שאלה מספר 9

א. על הנבחן היה לציין ולהסביר שלושה פרטים הבאים לידי ביטוי בפסוק משמואל ובקטע מ"שבח אבות עולם":

שמואל א' ט"ז 18

יודע נגן

שבח אבות עולם
נגינות שיר לפני מזבח נתן
ובכל יום אמר שירה
וקול נבל בשירים תיקן

הסבר: דוד יודע לנגן ולשיר.

גיבור חיל

בנעוריו הכה גיבור
להדוף איש יודע מלחמות
וישבר תפארת גלית
ומסביב הכניע צר.

הסבר: דוד ידוע כאמיץ וגיבור.

ואיש מלחמה

בהניפו ידו על קלע
להדוף איש יודע מלחמות
בעטותו צניף נלחם
ועד היום שבר קרנם

הסבר: דוד כאיש מלחמה היה מיומן בכלי מלחמה (קלע) התמודד עם לוחמים באומץ רב.

ונבון דבר

לפני בוקר ירון משפט

הסבר: דוד בעל יכולת שפיטה.

וה' עימו

ויתן לו חוק ממלכת
כי קרא אל אל אליון
גם ה' העביר פשעו
וירם לעולם קרנו
וכיסאו הכין על ירושליים

הסבר: ה' נתן לדוד למלוך אדוני נענה לקריאתו של דוד וסלח לו על חטאיו אדוני העלה את מעמדו של דוד.

ב. בשורה 12 בקטע מ"שבח אבות עולם" נאמר על דויד: " בכל ליבו אוהב עשהו" ביסוס לכך ניתן לראות בהתנהגותו של דויד בעת העלאת ארון ה' לירושלים (שמואל ב' 14, 21-22). בכך שדויד כרכר רקד ושמח בהתלהבות רבה בעת העלאת ארון ירושלימה, הוא נהג כאחד מפשרי העם על אף שהדבר עלול לפגוע במעמדו, כל זאת באהבתו לה'.